

Mlékařská družstva jako přirozená cesta vývoje produkce a odbytu biomléka

Otázky spojené s produkcí a zpracováním mléka v minulých letech hýbaly jak českou veřejností, tak politikou. Akce, kdy nechyběla gesta v podobě vylévání konvenčně vyrobeného mléka na polích, dostaly i značný prostor v médiích. Co se týče výroby a zpracování biomléka, nátlakové akty nejsou a ani v minulosti nebyly na pořadu dne. Naopak. Ekologicky hospodařící sedláci se snaží hledat jiné, konstruktivnější cesty. Nastolují se tak existující řešení, která jsou v zahraničí již léty prověřená. Jedním z nich jsou mlékařská družstva, jež úspěšně fungují, například ve Velké Británii. Některá se věnují výhradně bioprodukcí, přičemž zásobují supermarkety a nezapomínají ani na důležitost marketingových aktivit v podobě reklamních spotů, cílených na ovlivnění chování spotřebitelů.

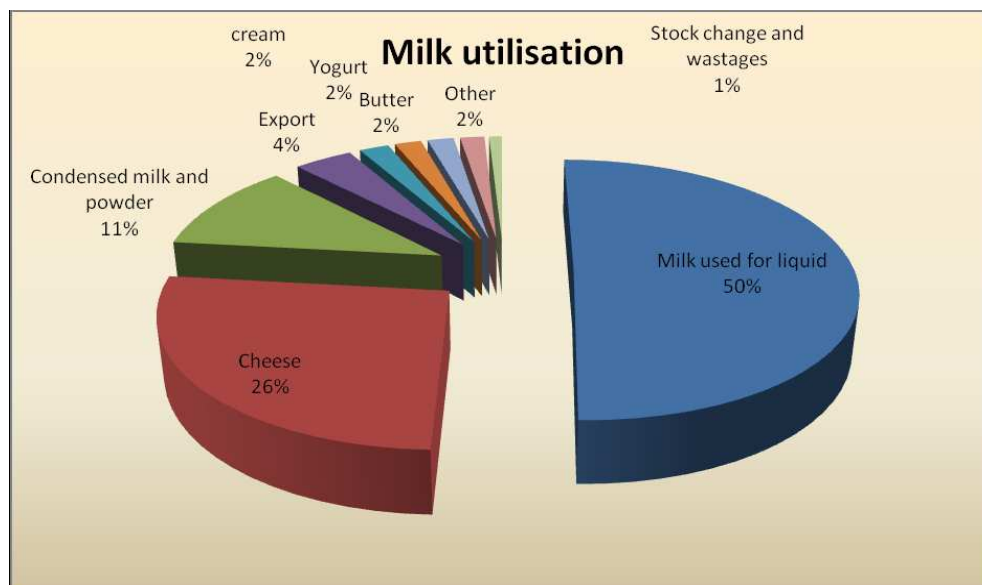
Základní informace o produkci a odbytu konvenčního mléka a biomléka ve Velké Británii

Podle poslední dostupné statistiky bylo v roce 2010 ve Velké Británii a celkem 15 716 producentů mléka se zhruba 1,8 milionu kusů mléčného skotu. Průměrná velikost mléčného stáda byla 113 krav (se značnými regionálními rozdíly). Toto číslo je výrazně nad průměrem „starých“ zemí Evropské unie (EU), kde činí 42 kusů, přestože i zde existuje vzestupný trend. Zároveň ve Velké Británii stoupá také produkce mléka. V roce 2010 se pohybovala kolem 13 mld. litrů, tj. cca 7 315 litrů na dojnici za rok, což je opět nad průměrem EU.

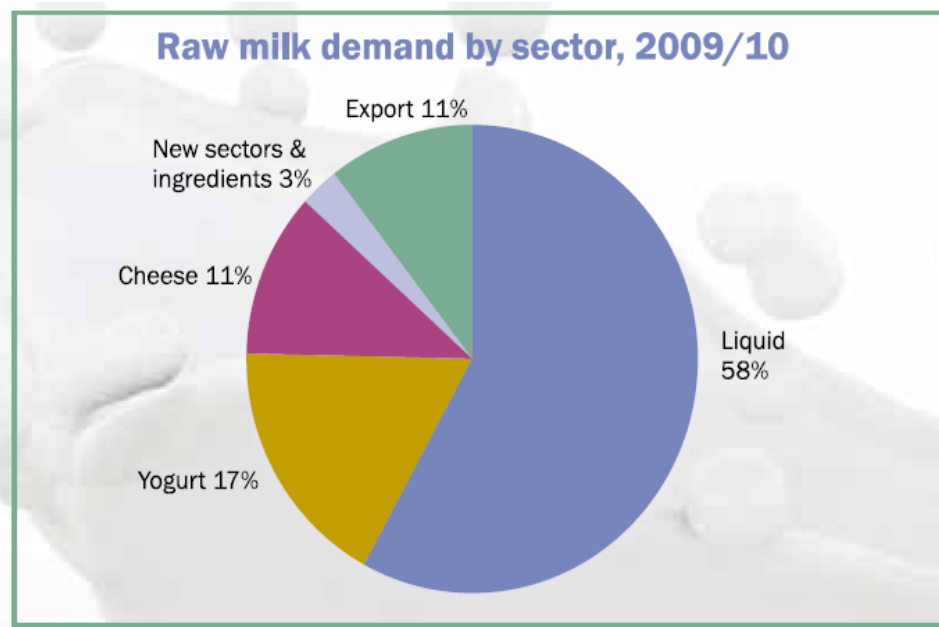
Výkupní cena konvenčního mléka v září 2011 činila 28,03 pence/l (tj. 7,99 Kč), což je o 2,79 pence/l více (cca 0,8 Kč), než v září 2010 (zdroj: DEFRA). Biomléko je ve Velké Británii produkováno na více než 500 ekologických farmách, se zhruba 4% podílem na celkové mléčné produkci země (viz tab. 1). Vyplácení prémie producentům biomléka je o 18,5-20% procent vyšší než u konvenčního mléka. Pro spotřebitele je však cena biomléka vyšší pouze o 15%.

Podle kvalifikovaných odhadů zpracovávají ve Velké Británii 51% veškeré mléčné produkce čtyři největší zpracovatelé. Z větší části (cca 50%) je vyráběno konzumní mléko, cca 26% je využíváno pro výrobu sýrů, 11% jde na výrobu kondenzovaného mléka sušeného mléka (graf 1, zdroj: zpráva „Development of Dairy Co-operatives in the UK“, Shakeel Ahmed Bhatti).

Graf 1: zpracování mléka ve Velké Británii (data 2008/2009)

Produkce biomléka ve Velké Británii se v roce 2010 pohybovala kolem 500 mil. litrů/rok. Většina byla využita na zpracování a prodej mléka v tekutém stavu (plnotučné, polotučné, zákys apod.), část (cca 17%) byla zpracována ve formě jogurtu (graf 2, zdroj: zpráva „The organic milk market report“, OMSCo, 2010):

Graf 2: zpracování biomléka ve Velké Británii (data 2009/2010)

Historie mlékařských družstev ve Velké Británii

Doba mezi dvěma světovými válkami byla pro chovatele mléčného skotu ve Velké Británii velmi složitá, protože mlékárny diktovaly ceny mléka. Zemědělci kromě možnosti přijmout nízké ceny nemohli než se mléka zbavovat a nést celkovou ztrátu. V roce 1932 ministerstvo zemědělství založilo Rady pro obchod s mlékem (The Milk Marketing Boards), vládní agentury na kontrolu produkce mléka a jeho distribuci. Tyto agentury fungovaly jako výkupní organizace a zajišťovaly alespoň minimální ceny mléka. Cena vyplácená zemědělcům se lišila podle oblasti na základě různých faktorů, jako je vzdálenost, administrativní náklady a doprava. Znamenalo to, že větší producenti mléka z blízkého okolí mlékáren dotovali ty menší, vzdálené. Rady svou činností vyřešily problém příliš nízké ceny mléka, ale objevil se jiný – farmáři neměli zájem o produkci mléčných výrobků s přidanou hodnotou (sýry, máslo, jogurty apod.).

V roce 1994 byly Rady rozpuštěny a role obchodníka byla přidělena 100 licencovaným odběratelům. To pro farmáře znamenalo, že si mohli vybrat odběratele mléka dle svého uvážení. Tyto odběratele bylo možné rozdělit do tří kategorií:

- zemědělci – členové mlékařských skupin
- zemědělci – přímý dodavatelé zpracovatelům
- členové mlékařských družstev

V dubnu 2000 rozhodnutím Komise pro soutěž (v ČR Úřad pro ochranu hospodářské

soutěže) vznikla tři velká regionální družstva: Axis, Milk Link a Zenith. Tato družstva dále fúzovala s menšími regionálními družstvy. V současné době existuje několik velkých mlékařských družstev a mnoho menších.

Mlékárenská družstva ve Velké Británii a současnost

Nyní ve Velké Británii funguje naprostá většina mlékárenských družstev jako zpracovatelská. Jejich náplní je odběr mléka od členů i nečlenů a jeho zpracování – sýry, jogurty, syrovátku apod., popř. prodej mléka dalším mlékárnám. Mléko a mléčné výrobky jsou po zpracování distribuovány jak do maloobchodní sítě, tak i do obchodních řetězců, z valné většiny pod označením mlékařského družstva.

Členové jsou s družstvem většinou majetkově propojeni (většinou se výška podílu rovná množství dodávaného mléka, např. 1 díl za každých 1000 l mléka) a mají podíly na hospodářských výsledcích. Mají také právo za poplatek využívat veškeré služby družstva (sledování genetiky stáda, sledování vlastností mléka, poradenství při chovu, vzdělávání farmářů apod.). Každé družstvo se snaží o udržení členské základny, takže spolupracuje s univerzitami, výzkumnými institucemi, firmami v oboru tak, aby mohlo nabízet svým členům co nejvíce výhod.

Nečlenové družstev mají možnost dodávek na základě smluvních vztahů. Dlouhodobé dodávky mléka slouží družstvu také jako volná kapacita pro jednání se supermarkety. Smlouvy dle družstva jsou roční až víceleté, s různě dlouhou výpovědní lhůtou.

Možnosti odbytu mléka ve Velké Británii

Z hlediska odbytu mléka lze farmy rozdělit na dvě skupiny. V první z nich jsou ty, které dokážou zpracovat část své produkce (či celou) ve vlastní režii, zbytek dodávají do mlékáren či mlékařských družstev. Farmy z této skupiny pak využívají jednu či více z následujících možností odbytu své produkce:

- prodej pod vlastní značkou přímo z farmy (farm shop): velice výhodnou formou spolupráce mezi malými farmáři je využívání společného prodeje ve farmářské prodejně v některé ze spádových farem. Je to výhodné pro obě strany – farmy, které jsou dále od hlavních tahů či turistických oblastí, nebo jejichž produkce je opravdu malá, udají své produkty do prodeje a farma, ve které se obchod nachází, má širší sortiment produktů a tím pádem je pro zákazníky zajímavější. Zákazníkům jsou k dispozici potraviny a produkty, které často nejsou určeny pro velkoobchodní trh – malé série sezónních výrobků ze zeleniny, ovoce, pekařské a řeznické výrobky, mléčné produkty aj. Ve Velké Británii je velmi silné hnutí za lokální produkty a potraviny, které pomáhá udržet se na trhu i malým rodinným farmám
- bedýnkový systém, dovážky do domu: vhodné pro farmy s diverzifikovanou produkcí (orná půda, mléko, maso, zelenina aj.), poblíž velkých měst. Velmi často je opět využívána spolupráce mezi farmami pro vytvoření větší nabídky produktů do bedýnek. Často je využíván systém franšíz – nezávislých mlékařů, malých obchodů, které fungují jako sběrná místa apod.
- online obchod: většinou doplněk farmářské prodejny. Online obchody nabízejí recepty, pozvánky na akce, trhy, slavnosti, články apod. Fungují tedy také jako propagace farmy na internetu. Mnoho jich jim věnuje velkou pozornost
- farmářské trhy: tyto trhy se ve Velké Británii začaly znovu rozvíjet zhruba před 15-20 lety. Dělí se na sezónní (ovoce, sýry, zelenina, masné výrobky) a na

stálá tržiště, která jsou ve většině velkých měst. Zde je umožněn celoroční prodej zemědělských produktů ve spojení s kulinářskými zážitky (většina stálých tržnic má i restauraci). V současné době je dle sledování Národního sdružení farmářských prodejců a trhů (FARMA) ve Velké Británii více než 500 farmářských trhů

- maloobchodní prodej: prodejny na venkově jsou často provozovány neziskovými organizace, sdruženími či obcemi v zájmu jejich zachování. Fungují jako spádové pro okolní vesnice a vždy do nich dodávají okolní farmáři

Druhou skupinou jsou farmy, které nemají možnost vlastního zpracování mléka (z finančních či jiných důvodů) nebo zpracování mléka není jejich ekonomickým cílem. Tyto farmy dodávají mléko buď do některé z malých zpracoven (např. ve vedlejší vesnici), do mlékáren nebo do některého z malých či velkých mlékařských družstev.

Příklady mlékařských družstev ve Velké Británii (tučně vyznačená družstva jsou 100% bio)

First Milk (www.firstmilk.co.uk)

Největší farmáři vlastněné mlékařské družstvo. Jeho členy tvoří 2600 zemědělců z centrálního Skotska, jižní Anglie, západního Walesu a dalších lokalit. Hlavními produkty družstva jsou mléko, sýry a mléčné suroviny. Družstvo produkuje zhruba 16% veškerého mléka Velké Británie, vyrábí celou řadu sýrů značky Čedar (Lake District Cheese Co., Pembrokeshire, Mull of Kintyre, Scottish Pride, Isle of Arran a Dairy Maniacs), které získaly mnoho ocenění. Zároveň vyrábí sýry i pro privátní značky velkoobchodů (supermarketů). Mezi produkty patří také syrovátka a probiotika.

First Milk, jako specialista na sýr Čedar má na trhu unikátní pozici – skotský Čedar vyrábí ze skotského mléka, anglický z anglického a velšský Čedar z mléka, které bylo vyprodukováno ve Walesu. Tato pozice dovoluje družstvu dodávat na trhu produkty se zaručeným původem. Sýry jsou prodávány také prostřednictvím on-line obchodu www.thelittlecheeseshop.co.uk

Členové družstva, kromě samotného zajištění odběru mléka a jeho zpracování, mají nárok na další benefity. Jedním z nich je First Milk Academy, která v regionech, kde First Milk působí, nabízí farmářům vzdělávání. Ti se pod vedením oblastních manažerů setkávají, společně řeší problémy a vyměňují si zkušenosti s hospodařením. Zájemci také mohou absolvovat Profesionální rozvojové semináře (Professional Development Workshops, PDWs), připravené ve spolupráci s vysokými zemědělskými školami. K dispozici je šest workshopů věnovaných obchodnímu managementu, krmení dojníc, zlepšení plodnosti stáda, dobré zemědělské a environmentální praxi, zlepšování zdraví stáda a prevenci kulhání. Každý z těchto workshopů trvá celkem 32 hodin (jeden den v týdnu po celý měsíc). Účastníci, kteří úspěšně absolvují všech šest PDWs, obdrží

certifikát „Management stáda dojnic“, který je ekvivalentní prvním ročníku bakalářského studijního programu.

Dalším benefitem je First Milk Direct. Tato služba nabízí členům družstva možnost nákupu vysoce kvalitních produktů (např. krmiva) za zvýhodněné ceny, což pomáhá zvýšit jejich ziskovost a snižuje náklady.

Vzhledem k počtu členů může družstvo pro své členy vyjednat výhody v celé řadě oblastí, jako je nákup steliva, mléčných nádrží apod. Členům jsou k dispozici tradiční produkty a služby, včetně strojů, prostředků na ochranu zdraví zvířat, mléčné hygieny, pojištění, hnojiv, krmiv, agrochemikálií a v poslední době také komunikační služby (telefony, širokopásmové připojení k internetu apod.).

United Dairy Farmers (www.utdni.co.uk)

Družstvo, založené v roce 1995, mělo v roce 2010 celkem 1870 členů, 822 zaměstnanců a zpracovalo 904 mil. litrů mléka (včetně biomléka). Družstvo produkuje mléko a mléčné výrobky s vlastními značkami (Dale Farm, Spelga, Dromona, Rowan Glen a Loseley), zároveň také zásobuje všechny přední prodejce potravin pod jejich privátními značkami.

Produkty: máslo a pomazánky, mléko (1% tuku a biomléko) a smetana, jogurty a dezerty, ovocné nápoje (bez barviv, sladidel), sýry a zmrzlina.

Na území Severního Irsku zajišťuje dodávky na objednávku do 80 tis. domácností, k distribuci využívá síť franšizových mlékařů a distribučních míst.

Družstvo nabízí velké množství služeb (členům za výhodných podmínek):

- United Dairy Farmers Transport: doprava mléka, jeho testování a prodej
- United Tankcare: dodává a servisně zajišťuje cisterny na mléko
- United Dairy Herd Management: záznamy o kvalitě mléka, zdraví stáda apod.
- United Quotas: zprostředkování obchodu s mlékem
- United feeds: vyrábí a dodává krmiva, krmné doplňky apod.
- Dale Farm: zpracovává a prodává širokou škálu mléčných produktů
- Dale Farm Ice Cream: vyrábí a na trh dodává různé druhy zmrzlin
- Rowan Glen: vyrábí a dodává široký sortiment skotských jogurtů a mléčných výrobků

Svým členům navíc družstvo nabízí terénní poradenství (konzultace a poradenství pro každodenní problémy na mléčné farmě – somatické buňky, kontrola antibiotik, kontrola mléčného stáda, termíny pro sběr mléka apod.).

Milk Link

Farmáři vlastněné družstvo s 1600 členy, mající 8 zpracovatelských závodů po celé Velké Británii, s 8% podílem produkce mléka na trhu. Založeno v roce 2000. Dodává mléko (polotučné, odstředěné, s 1% tuku, mléčný nápoj flora Pro-activ) a mléčné výrobky (sýry – největší britský výrobce často oceňovaných sýrů, čokoládové tyčinky

Mars, nápoje Galaxy apod.) všem hlavním prodejcům a zpracovatelům potravin a produkuje také privátní značky pro řetězce Tesco, Marks and Spencer, Waitrose, Sainsbury apod.

Od roku 2005 Milk Link produkuje také mléko v kvalitě bio (organic milk). Družstvo tím vyšlo vstříc požadavku zákazníků na tento typ produktu. Pro lepší služby a kvalitu svých bioproduktů byla v roce 2007 navázána spolupráce s OMSCo.

V roce 2009 byla otevřena nová továrna, zabývající se vývojem nových mléčných produktů (např. probiotika) a nových, kvalitnějších balení. Družstvo se soustřeďuje na produkci výrobků s přidanou hodnotou.

Členové družstva jsou rozděleni do místních skupin (Local Groups) na základě svého sídla. Každá místní skupina má právo volit minimálně jednoho člena rady za vyprodukovaných 25 mil. litrů mléka. Každý člen družstva má jeden hlas, s váhou dle objemu mléka, které odevzdává do družstva. Členové tedy mají reálný vliv na řízení družstva v závislosti na objemu dodávek. V současné době existuje 20 takových místních skupin.

Organic Milk Suppliers Cooperative (OMSCo), www.omscoco.uk

Družstvo vzniklo v západní Anglii v roce 1994, kdy se pět podobně smýšlejících producentů biomléka sdružilo a začalo řešit odbyt své produkce společně (jedním z nich byl i Princ Charles a jeho farma Highgrove, zde řeší odbyt mléka a jiných produktů vlastním zpracováním a zároveň jeho prodejem do zpracovatelského družstva OMSCo, farma je kompletně bio, ve své nabídce má pod vlastní značkou „Duchy Originals“ sušenky, marmelády a med, maso, drůbež a ryby, mléčné výrobky apod., zeleninu distribuují pomocí bedýnkového systému).

V současné době je OMSCo s více než 500 členy největší a nejstarší dodavatel a zpracovatel biomléka ve Velké Británii. Zpracovává více než 340 mil. l za rok, přes 65% britského trhu s biomlékem. Kvalita produkce je zajištěna i certifikací, kterou provedla Soil Association.

Družstvo zpracovává a obchoduje **pouze bio mléko a jeho produkty**: máslo, smetanu, odtučněný mléčný koncentrát, sušené odtučněné mléko a syrové mléko, vše pod vlastním označením OMSCo. Produkty jsou od konkurence jasně rozpoznatelné. Družstvo zaměstnává v centrále v Somersetu dvanáct pracovníků:

- technický ředitel: pro členy zajišťuje školení, poradenství apod.
- manažer kvality: hlídá vysokou kvalitu mléka a mléčných produktů
- obchodní a marketingový tým: je zodpovědný za hledání zákazníků a zajištění nejlepší ceny při prodeji

Všichni členové družstva musí být registrováni některou z certifikačních organizací (viz tab. 2). Proces certifikace zahrnuje také přechodné období, což je proces přechodu z konvenčního hospodaření na ekologické, trvající nejméně dva roky. Po získání osvědčení jsou prováděny každoroční kontroly k ověření, zda jsou všechna kritéria pro certifikaci i nadále plněna.

Družstvo na svých webových stránkách poskytuje informace o ekologickém zemědělství a je zde několik velmi zajímavých vzdělávacích aktivit pro širokou veřejnost:

- safari „živý plot“: na farmách po celé Velké Británii jsou připraveny vzdělávací akce pro děti o vlivu ekologického zemědělství na životní prostředí
- sledování blogu o životě na biofarmě Hill Farm
- zábavnou formou psané články o ekologickém zemědělství, chovu dobytka, mlékařství apod.
- reklamy na podporu spotřeby biomléka (na Facebooku, na You Tube)

V roce 2009 byl připraven vůbec první televizní spot o tom, že „žít bio a jíst bio“ nemusí být vůbec drahé. Spot byl vysílán na digitálních kanálech a byl o něj zájem hlavně mezi veřejností, vyznávající zdravý životní styl.

Tab. 2: seznam organizací, oprávněných k certifikaci v ekologickém zemědělství ve Velké Británii

Soil Association	www.soilassociation.org
The organic food federation	www.orgfoodfed.com
The organic farmers and growers	www.organicfarmers.uk.com
The scottish organic producers association	www.sopa.org
Demeter	www.demeter.net

Calon Wen, www.calonwen-cymru.com

Malé mlékařské družstvo, vlastněné více než 20 členy z celého Walesu. Calon Wen jako první mlékárna ve Velké Británii dosáhla symbolu etického byznysu, který uděluje Soil Association. Tento symbol ukazuje, že produkt nejenom pochází z ekologického zemědělství, ale zároveň byl šetrně zpracován v souladu s ochranou přírody, zásadami welfare a bezpečného pracovního prostředí. Raritou je dodávání mléka v plastických sáčcích, na jejichž výrobu bylo spotřebováno o 75% méně plastu, než na klasickou láhev.

Toto malé družstvo na trh (malo a velkoprodějcům) dodává čerstvé mléko, smetanu, máslo a sýry pod vlastním označením „Calon Wen“.

Dodávky jsou možné do lokálních obchodů, družstvo také spolupracuje s online obchody, prodejny biopotravin a lokálních potravin, s farmářskými prodejny apod. Družstvo je v současné

době vedoucí značka v mléku a mléčných výrobcích ve Walesu, zásobuje mimo jiné také supermarkety Tesco a Morrisons. Zároveň provozuje vlastní zásobovací službu pro obchodníky, zvanou Calon Wen foods.